



Медики-вигнанці XX століття

Із трьох великих вимушених людських міграцій світового масштабу — вигнання євреїв, виїзду протестантів із Франції та еміграції в 20-х роках минулого століття з більшовицької Росії, — останню можна назвати найбільшою і з культурно-історичної точки зору найбільш своєрідною. Серед вигнанців велику частку становила інтелігенція: інженери, викладачі, актори, художники, офіцери і, звичайно ж, лікарі. Серед тих, хто не прийняв владу, захоплену наприкінці 1917 р. в Російській імперії більшовиками, і подався на чужину, як правило, були люди монархічних уподобань. Про деяких видатних лікарів, які змушені були залишити рідний дім, і піде мова.

Г. Е. Рейн

Почесний лейб-хірург Імператорського двору, керівник кафедри акушерства і жіночих хвороб Петербурзької військово-медичної академії, голова медичної ради Міністерства внутрішніх справ, дійсний таємний радник, член академії наук 16 країн світу. Г. Е. Рейн — блискучий хірург, який один із перших у світі запровадив асептику в очолованій ним акушерсько-гінекологічній клініці. Але жити під владою комуністів він не захотів, спочатку приєднався до білогвардійців, а потім, ще до закінчення громадянської війни, емігрував за кордон. Прийнявши пропозицію Софійського університету (Болгарія) очолити клініку акушерства та гінекології медичного факультету, професор Рейн перетворив її на установу, у якій проводили не тільки лікувальну, а й навчальну та науково-дослідну роботу: тут були лабораторія, школа акушерства та ін. Припинивши в кінці 1920-х рр. викладацьку діяльність у м. Софії, Г. Е. Рейн вирішив переїхати до м. Ніцци (Франція). До початку Другої світової війни він приїжджав до м. Острога (тоді Польща, нині — Рівненська область України), де в нього було деяке земельне володіння ще з часів, коли ця територія входила до складу Російської імперії. Тут він оперував хворих жінок, навчав місцевих лікарів новим методам діагностики та лікування, займався благодійництвом.

С. С. Абрамов

Після громадянської війни в Росії практично стало неможливо продовжувати подальшу наукову роботу і С. С. Абрамов — професору кафедри бактеріології Державної московської вищої медичної школи (колишнього Жіночого медичного інституту, пізніше — 2-го Московського медичного інституту). Напередодні Першої світової війни Абрамов здійснив декілька закордонних поїздок для ознайомлення з викладанням патологічної анатомії і бактеріології в найважливіших центрах Німеччини, Австрії, Франції та Швейцарії. Працюючи у Франкфуртському інституті експериментальної терапії (Німеччина) у професора Ерліха, Сергій Семенович виконав оригінальні дослідження щодо впливу реакції середовища на феномен зв'язування комплексу. Повернувшись за кордон у 1921 р. його змусили вже зовсім інші обставини. Через польський фронт професор Абрамов дістається до м. Берліна. Упродовж року вчений працює в патологічному інституті при університеті та в часописі «Архів Вірхова», публікує роботу про гістологію екзантеми, в якій описав її специфіку. У 1921 р. його було обрано першим завідувачем кафедри загальної патології і патологічної анатомії шойно організованого медичного факультету Софійського університету, де він викладав до 1924 р. Але несприятливі умови для ведення наукової діяльності в Болгарії змусили Абрамова переїхати до Франції, де він викладав на російському факультеті Паризького університету. Загальна патологія і патологічна анатомія, бактеріологія, проблеми імунітету — все це було сферою наукових інтересів С. С. Абрамова. Ще перебуваючи в Росії, він видав посібник із бактеріології для лікарів і студентів, який витримав три видання. А після приїзду до Німеччини незабаром видав і 4-е видання популярного підручника, який отримав схвальні відгуки в закордонній медичній пресі. Про високий авторитет С. С. Абрамова в лікарському середовищі емігрантів з Росії промовисто свідчать і факти обрання його головою правління Співки російських лікарів у Болгарії та головою Об'єднання російських лікарів за кордоном.

І. П. Алексинський

Не склалися відносини з більшовицькою владою одразу ж після жовтневого перевороту 1917 р. і в професора І. П. Алексинського. Та й за царату він був у конфронтації із владою. Коли в 1911 р. міністр освіти Л. А. Кассо вирішив забрати автономію в університетів, то провідні професори, і серед них І. П. Алексинський, на знак протесту подали у відставку. Неабиякий науковий внесок Алексинський зробив у медицину. За кількістю зібраних спостережень його докторська дисертація «Ехінокок у черевній порожнині і його оперативне лікування» не мала аналогів у світовій літературі. Недарма цю монографію удостоєно однієї з вищих нагород Хірургічної спілки — премії ім. професора І. Н. Новацького. На початку 1919 р. професор приймає рішення залишити батьківщину. Із військами генерала Врангеля він евакуюється спочатку до м. Константинополя (нині — м. Стамбул, Туреччина). Пізніше, оселившись у Франції, І. П. Алексинський займається практичною діяльністю як лікар-хірург і керує Російсько-французьким шпиталем. Тривалий час очолює Товариство російських лікарів ім. Мечникова в м. Парижі (Франція).

В. М. Болдирев

У фізіологічному відділі Інституту експериментальної медицини під керівництвом академіка І. П. Павлова молодий лікар В. М. Болдирев провів серію експериментальних досліджень із фізіології травлення, вперше описав явище закидання в шлунок умісту дванадцятипалої кишки і показав його значення для роботи шлунка і кишківника. Своєю дисертаційною роботою він підтвердив відкритий раніше І. П. Павловим феномен автоматичної («періодичної») активності травного тракту. Вирішивши в грудні 1918 р. назавжди залишити Росію, В. М. Болдирев їде до Японії, де в університетах м. Токіо, Осака та Кіото читає лекції з фізіології травлення. Через 3 роки переїжджає до м. Баттл-Крік (штат Мічиган, США), де протягом 20 років очолює Павлівську лабораторію при Санаторії доктора Келлоча, продовжує дослідження з гастроентерології та ендокринології панкреатичної залози і постійно публікує в провідних фізіологічних журналах огляди з найважливіших напрямів фізіології травлення. Тісні зв'язки з академіком І. П. Павловим та його співробітниками Болдирев підтримував до останніх днів. В одному з листів до дружини Павлов так описував відвідини м. Баттл-Кріка влітку 1923 р.: «Болдирев із своєю родиною живе тут цілком добре, маючи спеціально для нього побудовану лабораторію. Життя тут просто чудове».

Г. В. Анреп

Ще один із найталановитіших учнів академіка І. П. Павлова Г. В. Анреп на початку громадянської війни вступив до лав Добровольчої армії генерала Денікіна і після її розгрому був змушений покинути Росію і переїхати до Англії. Майже всі дослідження Анрепа в царині вищої нервової діяльності й умовних рефлексів були виконані ним у Росії під керівництвом І. П. Павлова. Роботи з фізіології травлення і кровообігу були розпочаті в м. Петрограді (Росія), але фундаментально розроблялися ним уже у Великій Британії, де він викладав фізіологію в Кембриджському університеті. Не можна не згадати також про присвоєння Анрепу, знавцеві і поціновувачу витончених мистецтв, звання доктора мистецтв Кембриджа. У Єгипті протягом багатьох років Гліб Васильович керував кафедрою фізіології та фізіологічною лабораторією в Каїрському університеті. Тут він досліджував відновні процеси підшлункової залози, нервову регуляцію її активності, вивчав діяльність слинних залоз, гуморальну регуляцію просвіту судин за допомогою адреналіну і гістаміну, вплив нервової і гуморальної регуляції на дихання і коронарний кровообіг та ін. Кілька відкриттів належать Г. В. Анрепу і у сфері фізіології вищої нервової діяльності. Упродовж усього життя професор Анреп підтримував найтісніші стосунки з академіком Павловим. Зустрічаючись із ним на міжнародних конгресах за кордоном, допомагав йому перекладати доповіді англійською мовою. Велике значення для пропагування вчення І. П. Павлова за кордоном зіграло видання «Лекцій про роботу великих півкуль головного мозку» в 1927 р. Оксфордським університетом у перекладі Г. В. Анрепа.

М. М. Лапинський

Професор кафедри психіатрії та невропатології Київського університету М. М. Лапинський став першим серед фахівців, хто розробив метод гідралічного масажу та конструкцію ванн для підводного і надводного масажу, а також запропонував конструкцію ванн для вихрового, ротаторного і проточного водного масажу. Автор понад 150 публікацій з експериментальної та клінічної невропатології, вперше описав деякі форми нервових закінчень в адвентичній артерії кінцівок, зокрема, одним із перших показав роль порушення vasa vasorum у виникненні патології нервів, а також досліджував 3 стадії зміни артеріальних судин після перерізання волокон периферичного нерва. Опинившись улітку 1918 р. у м. Загребі (Югославія), Лапинський організував при місцевому університеті медичний факультет, кафедру і клініку нервових і душевних хвороб. 3-а за кордоном підтримував дружні зв'язки з невропатологами СРСР Г. Россолімо, В. Бехтеревим, опублікував кілька наукових повідомлень у радянських медичних журналах.

М. К. Кульчицький

Всесвітньо відомого гістолога в 1918 р. заарештували більшовики, але незабаром його було звільнено (до кінця життя М. К. Кульчицький не зміг знайти пояснення тому щасливому випадку: як йому, колишньому сенатору та міністру іригації, вдалося уникнути трагічної долі багатьох інших царських міністрів). Він заробляв на життя найнесподіванішим способом — продавав мило власного виробництва. Таку зміну діяльності він пояснював тим, що як гістолог вивчав виробництво мила, яке використовувалося для просякнення гістологічних тканин. Цей досвід став йому в нагоді і врятував родину від голоду у важкі роки громадянської війни. Наприкінці 1918 р. сім'я Кульчицьких пішки (за 22 дні) перебралася з м. Харкова до м. Севастополя. До певного часу професор М. К. Кульчицький сподівався, що його служба може принести користь батьківщині. Однак у 1921 р. на британському судні, яке перевозило біженців із Криму, разом із родиною він назавжди покинув Росію. Коли прибули до м. Лондона (Велика Британія), у нього не було жодного пенні. Автору фундаментальних праць із гістології та мікроскопічної техніки, почесному члену Анатомічних товариств Великої Британії та Ірландії, кавалеру ордена Почесного легіону допоміг англійський фізіолог Елліот Сміт, який запропонував роботу у відділі анатомії Лондонського університету. Отримавши з часом грант, М. К. Кульчицький продовжив розпочате ще в Росії дослідження з вивчення нервових закінчень у м'язях.

К. А. Буйневич

Автор підручника «Керівництво до вивчення внутрішніх хвороб. Приватна патологія і терапія», що користувався неабияким успіхом у студентів і викладачів початку XX ст., приват-доцент Московського університету. К. А. Буйневич улітку 1918 р. прийняв запрошення очолити терапевтичну клініку Катеринославського університету. Перехід влади восени від гетьмана Павла Скоропадського до голови Директорії Симона Петлюри жодних змін в роботу клініки професора Буйневича не вніс. Не було спочатку суттєвих змін і після встановлення в м. Катеринославі радянської влади. Досвідченому педагогу і клініцисту були створені всі умови для плідної роботи, і незабаром викладання терапії в Катеринославському університеті піднялося на якісно вищий рівень. Однак незабаром усе змінилося в гірший бік. К. А. Буйневич вирішив залишити Україну та їхати до Литви. Тут він став професором терапії медичного факультету Каунаського університету. Розпочався новий період у його життя і науковий та педагогічний діяльності. Буйневич опублікував близько 80 наукових праць стосовно різних розділів терапії: нефрології, кардіології, гепатології, гастроентерології, хвороб кровотворних органів. У 1944 р., коли Червона Армія наближалася до кордонів Литви, побоюючись можливих репресій, К. А. Буйневич вирішив емігрувати на Захід. Останні роки життя він прожив у м. Інсбруку (Австрія).

Підготував Лук'ян Маринжа